

8 september 2023

ACCOUNTANTSVERSLAG 2022

Gemeente Dordrecht

IBDO

Aanbiedingsbrief

Aan:

de raad van de gemeente Dordrecht
T.a.v. mevrouw A.E.T. Wepster, raadsgriffier
Postbus 8
3300 AA DORDRECHT

Rotterdam, 8 september 2023

Kenmerk: MS/MF/RA2649

Ter informatie

De digitale versie van dit document is vanaf de inhoudsopgave interactief. Aan de hand van de navigatiebalk onderaan de pagina en/of de menustructuur bovenaan de pagina kan door het document genavigeerd worden.

VORIGE PAGINA

VOLGENDE PAGINA

INHOUDSOPGAVE

DASHBOARD

Geachte leden van de raad,

Wij hebben de jaarrekening 2022 van de gemeente Dordrecht gecontroleerd, voor zover het de getrouwheid en rechtmatigheid betreft. Over onze belangrijkste bevindingen, conclusies en hieruit volgende aanbevelingen doen wij verslag in dit accountantsverslag 2022. In onze Managementletter 2022 (kenmerk: MS/MF/RA1690) naar aanleiding van de interim controle treft u onze bevindingen en observaties ten aanzien van de relevante interne processen.

Onze bevindingen en aanbevelingen hebben wij afgestemd met de verantwoordelijke functionarissen binnen de ambtelijke organisatie en de verantwoordelijke wethouder. Een afschrift van dit verslag is toegezonden aan het college van burgemeester en wethouders.

Het is u niet ontgaan dat het controleproces een moeizaam en voor alle betrokkenen erg intensief verloop kende en daardoor niet binnen de wettelijke termijnen kon worden afgerond. Hiermee is de beoogde verbetering van het proces ten opzichte van voorgaand jaar niet gerealiseerd, wat de urgentie van een fundamenteel verbetertraject verder heeft vergroot. Dit wordt ook door de meest nauw betrokkenen in de organisatie gedeeld en op korte termijn opgepakt. In ons verslag gaan wij hier nog nader op in.

Wij hopen u met dit verslag van dienst te zijn. Vanzelfsprekend zijn wij graag bereid om een nadere toelichting op de inhoud te geven.

Hoogachtend,

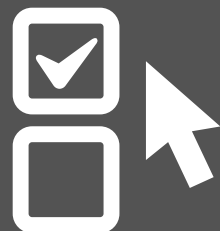
BDO Audit & Assurance B.V.
namens deze,

C.M. Steehouwer MSc RA

Inhoudsopgave

1. DASHBOARD

2. UITKOMSTEN JAARREKENINGCONTROLE

3. RESULTAAT & FINANCIËLE POSITIE

4. BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN

BIJLAGEN

1. Dashboard

1.1 Dashboard accountantscontrole

1.1 Dashboard accountantscontrole

STREKKING CONTROLEVERKLARING

- ▶ De jaarrekening van de gemeente Dordrecht geeft een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2022 als van de activa en passiva per 31 december 2022 als ook van de financiële positie aan het einde van het boekjaar. Wij zijn voornemens goedkeuring te verlenen ten aanzien van de getrouwheid.
- ▶ De baten, lasten en balansmutaties zijn niet geheel rechtmatig tot stand gekomen, op grond waarvan wij voornemens zijn een controleverklaring met beperking te verstrekken ten aanzien van de rechtmatigheid.
- ▶ Het jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening en bevat geen materiële onjuistheden. De grondslagen van de jaarrekening zijn aanvaardbaar. Het BBV en de WNT zijn nageleefd. Wel hebben wij enkele bevindingen ten aanzien van de SiSa-bijlage.

FRAUDE EN CONTINUITEIT IN DE CONTROLEVERKLARING

- ▶ De paragrafen controleaanpak frauderisico's en veronderstellingen inzake financiële risico's in relatie tot de financiële positie zijn opgenomen in de controleverklaring.
- ▶ Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude.
- ▶ Onze werkzaamheden hebben geen informatie opgeleverd die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het college over de gehanteerde uitgangspunten om de normale bedrijfsvoering voort te kunnen zetten.
- ▶ Wij adviseren u in de jaarstukken 2023 expliciet aandacht te besteden aan frauderisicobeheersing. Dit kan in de paragraaf bedrijfsvoering.

TOP 3-AANDACHTSPUNTEN 2023

1. Kritisch vermogen van de verbijzonderde interne controle (VIC) moet fors omhoog om tot een deugdelijke rechtmatigheidsverantwoording te kunnen komen.
2. Het is noodzakelijk gedurende het jaar zorg te dragen voor borging van de getrouwheid van de te presenteren cijfers in Buraps en jaarrekening en zodoende permanent de kwaliteit van cijfers te borgen. Het doorlopen controleproces toont hier wederom de noodzaak van aan. Verdere stappen noodzakelijk voor start van de controle 2023.
3. Verbeterde beheersing van de realisatie grote opgaven door gebruikmaking van digitalisering is een belangrijk speerpunt voor de toekomst. Tijdens de interim-controle 2023 doen wij een volwassenheidsscan en rapporteren hierover aan u in onze managementletter.

RESULTAAT 2022

(x €1.000)	2022	Begroting (na wijziging)
Saldo van baten en lasten	-7.382	-30.258
Mutatie reserves	45.580	30.258
Gerealiseerd resultaat	38.198	0

- ▶ Het resultaat 2022 wijkt € 38,2 mln. voordelig af.
- ▶ Op basis van onze ervaringen wijkt het resultaat relatief veel af, wat dit jaar ook bij veel andere gemeenten het geval is. Belangrijkste oorzaken hiervoor zijn de Decembercirculaire en opvang Oekraïne. Van belang is dat bestemming van deze overschotten zorgvuldig gebeurt, gezien hier (deels) kosten in 2023 tegenover staan.

TERUGBLIK CONTROLEPROCES

- ▶ Tijdens de interim-controle zijn wederom diverse tekortkomingen in processen benoemd die nog niet hebben geleid tot goede opvolging, zie managementletter.
- ▶ De controle is bijzonder moeizaam verlopen en heeft tot veel vragen en correcties geleid, met een navenant grote tijdsbesteding en te lange doorlooptijd tot gevolg.
- ▶ Oorzaken liggen zowel in de kwaliteit in de lijn als in de mate waarin bij het voorbereiden van het jaarrekening(dossier) een kritische blik op de kwaliteit is geweest/mogelijk was. De controleerbaarheid van de cijfers staat hierdoor onder druk en noodzaakt stevige inzet richting jaarrekening(proces) 2023. De planning voor 2023 zal afhangen van de voortgang die is gerealiseerd.

BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN

- ▶ Bevindingen ten aanzien van de naleving van Europese aanbestedingsregels leiden tot een totale onrechtmatigheid van € 4.788.525.
- ▶ Diverse presentatiefouten die zijn aangemerkt als rechtmatigheidsfout (BBV-fout) voor een totaalbedrag van € 2.195.682.
- ▶ Onzekerheid van € 2.107.902 inzake opbrengsten huren en pachten aangezien wij geen toereikende onderbouwing hebben ontvangen voor het vaststellen van de juistheid en volledigheid van de huuropbrengsten (steekproef-extrapolatie).
- ▶ Diverse overige verschillen van beperktere omvang.
- ▶ Enkele bevindingen gerapporteerd t.a.v. de SiSa-bijlage.

2. Uitkomsten jaarrekeningcontrole

- 2.1 De jaarrekening is getrouw
- 2.2 (On)rechtmatigheid van de jaarrekening
- 2.3 Rapporteren over fraude en continuïteit in de controleverklaring
- 2.4 Top 3-aandachtspunten voor 2023
- 2.5 Overzicht van de corrigeerde fouten

2.1 De jaarrekening is getrouw

De jaarrekening van de gemeente Dordrecht geeft een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2022 als van de activa en passiva per 31 december 2022 als ook van de financiële positie aan het einde van het boekjaar

Wij zijn voornemens bij de jaarrekening 2022 een goedkeurende controleverklaring af te geven met betrekking tot de getrouwheid. Een goedkeurende verklaring met betrekking tot getrouwheid betekent dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2022 als van de activa en passiva per 31 december 2022, in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording Provincies en Gemeenten (BBV).

Tijdens de controle hebben wij een behoorlijk aantal verschillen geconstateerd welke nagenoeg allemaal zijn gecorrigeerd. Mede in verband met tijdige aanlevering is een beperkt aantal bevindingen niet meer in de jaarstukken verwerkt. Deze zijn onderstaand nader toegelicht, voor zover deze de met u overeengekomen rapporteringsgrens van € 275.000 overschrijden. Daarnaast hebben wij enkele verschillen opgenomen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

POST/OMSCHRIJVING VAN DE TOELICHTING	FOUTEN	ONZEKERHEDEN
Getrouwheid		
Nog te besteden subsidie niet opgenomen in de balans	526.396	-
Voorziening dubieuze debiteuren te laag verantwoord	268.013	-
Voorzieningen zijn te hoog gepresenteerd (dotatie te hoog voor € 64.226 en voor andere voorziening geen MJOP aanwezig voor € 163.102)	-227.328	-
Voorschotten als materiële vaste activa verantwoord voor € 566.709 (presentatiefout)	0	-
Enkele schulden onjuist gepresenteerd voor € 1.477.440 (presentatiefout)	0	-
Geprojecteerde onzekerheid inzake huren en pachten	-	2.107.902
Totaal	567.081	2.107.902
Materialiteit (1% voor fouten, 3% voor onzekerheden)	7.252.000	21.756.000
Performance materialiteit	4.440.000	18.944.000
Rapporteringstolerantie	275.000	275.000

Wij hebben bij het bespreken van de controleverschillen het college verzocht om controleverschillen te corrigeren. Dit is voor de zaken als opgesomd in paragraaf 2.5 ook gebeurd. Voor de hierboven getoonde posten heeft de organisatie gemotiveerd aangegeven waarom zij deze verschillen niet heeft verwerkt en dat zij van oordeel is dat deze posten zowel individueel als gezamenlijk niet materieel zijn voor de jaarrekening als geheel. In de bevestiging bij de jaarrekening neemt de organisatie expliciet haar verantwoordelijkheid voor dit standpunt.

Wij concluderen dat de resterende niet-verwerkte controleverschillen zowel individueel als gezamenlijk niet materieel zijn voor de jaarrekening als geheel en zijn daarom voornemens een goedkeurende verklaring te verstrekken met betrekking tot de getrouwheid.

2.2 De jaarrekening is niet rechtmatig

De baten en lasten als ook de balansmutaties in de jaarrekening 2022 zijn niet in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving tot stand gekomen

Naast de controleverschillen in het kader van de getrouwheid van de jaarrekening zijn de volgende controleverschillen ten aanzien van het aspect rechtmatigheid geconstateerd. Wij zijn met u overeengekomen dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen groter dan € 275.000 rapporteren, alsmede afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

POST/OMSCHRIJVING VAN DE TOELICHTING	FOUTEN	ONZEKERHEDEN
Rechtmatigheid		
Nog te besteden subsidie niet opgenomen in de balans	526.396	-
Voorschotten als materiële vaste activa verantwoord voor € 566.709 (presentatiefout)	566.709	-
Enkele schulden onjuist gepresenteerd voor € 1.477.440 (presentatiefout)	1.477.440	-
Voorziening dubieuze debiteuren te laag (€ 268.013) en presentatiefout in debiteuren (€ 151.533) omdat een correctieboekening dubbel is gemaakt	418.546	-
Vorzieningen zijn te hoog gepresenteerd (dotatie te hoog voor € 64.226 en voor andere voorziening geen MJOP aanwezig voor € 163.102)	227.328	-
Geprojecteerde onzekerheid inzake huren en pachten	-	2.107.902
SiSa - verantwoording gerapporteerde rechtmatigheidsfouten	172.511	33.687
Overschrijdingen investeringskredieten	88.008	-
Europese aanbestedingsfouten	4.788.525	-
Totaal	8.265.463	2.141.589
Materialiteit (1% voor fouten, 3% voor onzekerheden)	7.252.000	21.756.000
Performance materialiteit	4.440.000	18.944.000
Rapporteringstolerantie	275.000	275.000

Wij hebben, voor zover mogelijk, het college verzocht om deze controleverschillen te corrigeren. De organisatie heeft gemotiveerd aangegeven waarom zij deze verschillen niet heeft verwerkt. De fouten zijn volgens de organisatie laat in het traject bekend geworden waardoor deze niet meer gewijzigd zijn, zodat het bestuurlijke proces niet onnodig verder vertraagd wordt.

Wij concluderen dat de resterende niet-verwerkte controleverschillen zowel individueel als gezamenlijk van materieel zijn voor de jaarrekening als geheel en zijn derhalve voornemens een controleverklaring met beperking te verstrekken met betrekking tot de rechtmatigheid.

De paragrafen controleaanpak frauderisico's en veronderstellingen inzake financiële risico's in relatie tot de financiële positie zijn opgenomen in de controleverklaring

Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude ten aanzien van het doorbreken van de interne beheersing door het college of het management

Onze werkzaamheden hebben geen informatie opgeleverd die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het college over de gehanteerde uitgangspunten om de normale bedrijfsvoering voort te kunnen zetten

Verplicht rapporteren over fraude en continuïteit in de controleverklaring

Vanaf boekjaar 2022 nemen accountants bij wettelijke controles de paragrafen 'controleaanpak frauderisico's' en 'veronderstellingen inzake financiële risico's in relatie tot de financiële positie' op in de controleverklaring. Deze aanpassingen zien toe op het verplicht rapporteren in de controleverklaring over onze controleaanpak frauderisico's en onze controleaanpak ten aanzien van het vermogen om risico's vanuit de reguliere bedrijfsvoering financieel op te vangen. Met het verplicht rapporteren over deze onderwerpen wordt tegemoet gekomen aan een veel gehoorde wens van stakeholders om transparanter te zijn over onze werkzaamheden. Uiteraard hebben de onderwerpen fraude en het vermogen om financiële risico's op te vangen altijd al de aandacht tijdens de accountantscontrole. Maar door deze zaken nu te beschrijven in de controleverklaring, wordt die aandacht ook expliciet duidelijk gemaakt.

Frauderisico's

Bij de planning voor de jaarrekeningcontrole, houden wij rekening met het risico dat de jaarrekening als gevolg van fraude en onregelmatigheden onjuistheden van materieel belang (€ 7,3 mln.) zou kunnen bevatten. Eén van de door ons uitgevoerde maatregelen is het bespreken van de mogelijke frauderisico's en mogelijke fraudesituaties met verschillende personen binnen de gemeente.

Ten behoeve van de controle van boekjaar 2022 hebben wij de volgende frauderisico's geadresseerd tijdens onze controle:

- het risico van het doorbreken van maatregelen van interne beheersing door het college of het management, met name vanuit tendensen om budgetten veilig te stellen voor volgend jaar of binnen budgetten of kredieten te kunnen blijven door het verwerken van onjuiste memoriaalboekingen en/of het onterecht beïnvloeden van de waardering van grondexploitaties en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn gemaakt. Dit betreft een risico wat is voorgeschreven in de Nederlandse controlestandaarden en niet een risico wat het gevolg is van een specifieke gebeurtenis of omstandigheid bij de gemeente.
- Daarnaast onderkennen wij een frauderisico in het ten onrechte ten laste van de organisatie brengen van kosten die ofwel geen betrekking hebben op de gemeente, ofwel waar geen prestatie aan ten grondslag ligt.

Onze controlewerkzaamheden ten aanzien van deze risico's hebben niet geleid tot specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude. Wel adviseren wij u in de jaarstukken 2023 expliciet aandacht te besteden aan uw frauderisicobeheersing.

Continuïteit

Feitelijk is het zo dat bij elke gemeente in Nederland het Rijk garant staat. Met andere woorden: een gemeente kan formeel gezien niet failliet gaan, omdat het Rijk dan bij moeten springen en het Rijk niet failliet kan gaan. Het gevolg hiervan is dat crediteuren en andere stakeholders nooit benadeeld kunnen worden door een faillissement. Desalniettemin is de financiële positie vanuit het perspectief van raadsleden van belang en moet het college inzicht geven in hoeverre de gemeente in staat is om de financiële risico's vanuit de reguliere exploitatie en onverwachte tegenvallers financieel op te vangen, zonder tussenkomst van de toezichthouder. Met de invoering van de aangepaste Nederlandse Standaard 700 dienen accountants vanaf dit jaar voor gemeenten in hun controleverklaringen bij jaarrekeningen naast fraude te rapporteren over de veronderstellingen inzake de financiële risico's in relatie tot de financiële positie.

Onze controlewerkzaamheden hebben geen informatie opgeleverd die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het college over de gehanteerde uitgangspunten om de normale bedrijfsvoering voort te kunnen zetten zonder tussenkomst van de toezichthouder.

Noodzaak tot kwaliteitsslag VIC in aanloop naar rechtmatigheidsverantwoording.

Kwaliteit financiële administratie en periodeafsluitingen moet sterk en duurzaam verbeterd worden ter borging van kwaliteit P&C-producten

Kans: verbeteren beheersing van opgaven dankzij digitalisering.

Inleiding

Naar aanleiding van de controle van de jaarrekening 2022 hebben wij een aantal bevindingen en aanbevelingen over het afgelopen boekjaar weergegeven. Daarnaast benoemen wij vanuit onze adviesfunctie, de volgende aandachtspunten voor het komende jaar.

1. Vooruitblik naar rechtmatigheidsverantwoording

Met de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording per 2023 komt er een nog belangrijkere rol bij de Verbijzonderde Interne Controle (VIC) te liggen. Naast het uitvoeren van een deugdelijke risicoanalyse en het uitvoeren en vastleggen van de VIC-werkzaamheden, vraagt dit ook om het vermogen een kwalitatieve VIC uit te voeren en bevindingen te evalueren, op te volgen en conclusies te trekken. De kwaliteit en nauwkeurigheid van de over 2022 uitgevoerde VIC-werkzaamheden waren van onvoldoende niveau en het VIC-team is te beperkt bezet (kwalitatief en kwantitatief), waardoor het risico reëel is dat onvoldoende voortgang wordt geboekt om over 2023 een goed onderbouwde rechtmatigheidsverantwoording te overleggen.

2. Kwaliteit financiële kolom en kwaliteit jaarrekening en jaarrekeningdossier

Het jaarrekeningtraject 2022 is niet beter verlopen dan voorgaand jaar. Doordat wij als gevolg van het toegenomen risico op fouten ook met meer diepgang onze controle hebben moeten uitvoeren heeft dit tot een omvangrijke lijst aan correcties geleid. Met name het ontbreken van een interne kritische blik op de onderbouwing van de cijfers, het gemotiveerd innemen van standpunten en het accuraat beantwoorden van onze vragen blijven cruciale zaken hierin. Dit wordt nog versterkt door een onvoldoende betrouwbare basisregistratie van transacties en monitoring op bijvoorbeeld tussenrekeningen. Dit leidt ertoe dat de kwaliteit van (tussentijdse) P&C-producten waar geen accountantscontrole op plaatsvindt onder druk komt te staan en mogelijk ook fouten bevat. Het is noodzakelijk dat hier concrete en stevig geborgde maatregelen op volgen, teneinde gedurende het jaar kwalitatief goede cijfers te presenteren waaraan ook passende documentatie voor aanwezig is die door financiën & control worden getoetst en op orde worden gebracht waar nodig.

Wij beschouwen dit als een belangrijke randvoorwaarde om volgend jaar een controleerbare jaarrekening voorgelegd te krijgen en de werkdruk in het controletraject zowel voor uw als onze medewerkers weer acceptabel te maken. Het doorlopen traject trekt een te grote wissel op uw en ons team, vergroot het risico op fouten en uitval van medewerkers, wat uiteindelijk evenmin bijdraagt aan de duurzame verbetering van de kwaliteit en organisatie.

3. Verbeteren van beheersing van opgaven dankzij digitalisering

Omdat burgers en bedrijven steeds verder digitaliseren wordt ook bij gemeenten digitalisering steeds belangrijker. Grote maatschappelijke opgaven als klimaat, energietransitie, woningnood en verminderde koopkracht kunnen ook efficiënter en doelmatiger worden aangepakt met de inzet van digitale middelen. Het is daarom aan te bevelen om serieus en blijvend te investeren in de digitale transformatie van de bedrijfsvoering en het data gedreven werken. Digitalisering is al lang niet meer een taak van de IT-afdeling alleen. Toch zien wij bij gemeenten (landelijk beeld) nog niet dat de primaire processen en afdelingen optimaal gebruik maken van digitalisering en het data-gedreven werken. En dat terwijl de maatschappelijke opgaven daar wel steeds nadrukkelijker om vragen. Komend controlejaar zullen wij als onderdeel van de controle de volwassenheid van Digitale Bestuurskracht in kaart brengen en u de kansen en mogelijkheden rapporteren die wij hierin zien. Dit doen wij met de volwassenheidsscan Digitale Bestuurskracht die gericht is op het vermogen van uw organisatie om door middel van digitalisering zowel de reguliere taken als de maatschappelijke opgaven uit te kunnen voeren. De meting vraagt een zeer beperkte inbreng vanuit de ambtelijke organisatie en is naar onze mening dan ook uitvoerbaar naast de hierboven genoemde zaken, mede om niet te lang kansen te laten liggen op dit vlak en een bijdrage te leveren aan een mogelijke effectievere inzet van de formatie.

2.5 Gecorrigeerde fouten

Controleerbaarheid onder druk, uitvoerbaar plan van aanpak noodzakelijk

Advies aan de raad: monitor de voortgang van de verbeteracties teneinde uw controlerende rol uit te kunnen voeren

Overzicht van gecorrigeerde fouten in de definitieve jaarrekening n.a.v. de controle van de concept jaarrekening

Gecorrigeerde controleverschillen

Onderstaand een indruk van de naar aanleiding van de controle doorgevoerde correcties. De totale aanpassing van de lasten, mede als gevolg van de correctie van diverse presentatiefouten bedraagt circa € 15 miljoen. De controleerbaarheid van de cijfers staat door de ontstane situatie onder druk. Om voldoende vertrouwen in de kwaliteitsslag en planning richting controle 2023 te verkrijgen is een uitvoerbaar plan van aanpak noodzakelijk. De afspraken om hiertoe te komen zijn inmiddels op ambtelijk niveau gemaakt. Wij adviseren u als raad hierin ook een monitorende rol in te nemen om uw controlerende rol naar behoren te kunnen uitvoeren.

POST/OMSCHRIJVING VAN DE TOELICHTING <i>(in € 1.000)</i>	BALANS-EFFECT	RESULTAATS-EFFECT
Getrouwheid		
Grondwaarde ten onrechte afgeboekt bij sloop pand (splitsing aankoopssom vormt aandachtspunt)	700	700
POC-methode bij winstneming op grondexploitaties onjuist toegepast	794	- 794
Verliesvoorziening Stadswerven te hoog	973	973
Vorraden gereed product: afboeking 'grijpvoorraad grijs'	81	-81
Presentatiefout vorderingen met factuurdatum 2023	9.722	-
Presentatiefout verdeling tussen openbare lichamen i.p.v. publiekrechtelijke relaties	6.305	-
Vordering op Ministerie ten onrechte opgenomen	2.380	-
Onjuiste presentatie van dwangsommen binnen de post debiteuren en voorziening dubieuze debiteuren	443	-
Eindafrekening Drechtwerk niet verantwoord over 2022	768	768
Vooruitontvangen bedragen (subsidies) ten onrechte onder het eigen vermogen verantwoord	3.335	-
Baten en lasten parkeervoorzieningen ten onrechte bruto via de reserves verwerkt (i.p.v. saldo)	11.476	-
Voorzieningen verantwoord zonder deugdelijk meerjaren onderhoudsplan (MJOP)	1.892	1.892
Presentatiefout facturen met factuurdatum in 2023	685	-
Vordering ten onrechte gesaldeerd met schulden	50	-
Onjuiste berekening baten POO SiSa-regeling A16	145	- 145
Niet-bestede deel van SiSa-regeling D10 ten onrechte als bate verantwoord	118	- 118
Besteding regeling D12 te hoog verantwoord	276	-
Presentatiefout binnen de overlopende passiva en in balans voor SiSa-regeling D12A	229	-
Presentatiefout binnen de overlopende passiva en in balans (overige posten)	592	-
Absolute impact op balans en netto impact op resultaat	40.714	3.195

3. Resultaat & financiële positie

3.1 [Resultaat 2022](#)

3.2 [Dashboard financiële positie per 31 december 2022](#)

3.3 [Ons beeld van uw financiële positie](#)

Resultaat 2022 ten opzichte van de gewijzigde begroting bedraagt € 38,2 mln. voordelig

Het resultaat van gemeente Dordrecht over het jaar 2022 ten opzichte van de gewijzigde begroting bedraagt € 38,2 mln. voordelig. In het onderstaand overzicht is het resultaat in het kort weergegeven, waarbij de procentuele afwijkingen van het saldo en de mutaties reserves worden gerelateerd aan de totaal begrote lasten. Dit omdat op basis hiervan een benchmark mogelijk is om de nauwkeurigheid van begroting en realisatie hiervan te evalueren.

OVERZICHT VAN LASTEN EN BATEN (x € 1.000)	2022	BEGROTING NA WIJZIGINGEN	VERSCHIL	IN %
Baten	662.961	662.155	806	0,1%
Lasten	670.343	692.413	22.070	-3,2%
Saldo baten en lasten	- 7.382	- 30.258	22.876	- 75,6%
Subtotaal mutaties reserves	45.580	30.258	15.322	50,6%
Resultaat	38.198	0	38.198	5,5 %

Saldo van baten en lasten

Het saldo van baten en lasten wijkt € 38,2 mln. voordelig af van de begroting na wijzigingen. Nagenoeg alle programma's laten voor mutaties reserves een positieve afwijking zien ten opzichte van de begroting na wijzigingen. De achtergrond van deze afwijkingen is in de programmarekening in de jaarstukken door het college geduid. De afwijking is als volgt opgebouwd:

1. Samenwerkend en Verbindend Dordrecht	11.910 V
2. Leefbaar en Veilig Dordrecht	9.074 V
3. Groen en Ruimtelijke Dordrecht	4.922 V
4. Sociaal en Zorgzaam Dordrecht	1.415 V
5. Lerend en Ondernemend Dordrecht	1.509 V
6. Gezond en Levendig Dordrecht	5.301 V
7. Duurzaam en Innovatief Dordrecht	2 N
8. Bouwend en Bereikbaar Dordrecht	19.964 N
Algemene dekkingsmiddelen	10.303 V
Overhead, Vennootschapsbelasting & onvoorzien	1.592N
Totaal (x € 1.000)	22.876 V

Op de hierna volgende pagina gaan wij nog kort in op bovenstaande afwijkingen.

Nagenoeg alle programma's laten voor mutaties reserves een positieve afwijking zien ten opzichte van de begroting na wijzigingen

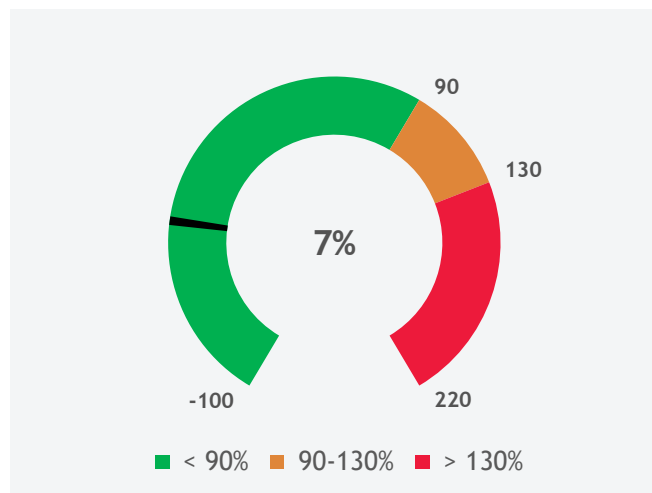
Financieel totaalbeeld

Graag wijzen wij de raad op de uiteenzetting van het Rekeningresultaat vanaf pagina 246 van de jaarstukken en de cijfermatige duiding van de afwijkingen ten opzichte van de gewijzigde begroting, rekening houdend met reservemutaties. Belangrijke oorzaak voor het resultaat over 2022 is de uitkering uit het gemeentefonds, middelen in het kader van de energietoeslag welke in december beschikbaar zijn gesteld en daarom niet meer zijn uitbetaald in 2022. Tevens is er een groot voordeel op de opvang Oekraïners. De middelen in het kader van de energietoeslag en de opvang Oekraïners zijn verkregen om (ook) in 2023 in te zetten. Vanuit zorgvuldig financieel beheer is het daarom raadzaam deze overschotten separaat te bestemmen. Wij zien een trend dat resultaten volatieler worden, zowel door onverwachte inkomsten als uitgaven, waarbij de beïnvloedbaarheid hiervan af lijkt te nemen. In het kader van financiële weerbaarheid is het daarom belangrijk in de resultaatbestemming de achtergrond van het resultaat mee te wegen in uw besluitvorming.

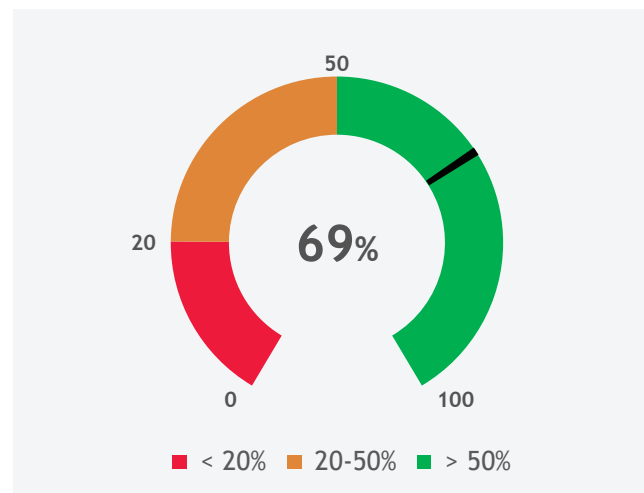
In algemene zin hanteerden wij een vuistregel dat een afwijking van het gerealiseerd resultaat ten opzichte van het begroot resultaat uitgedrukt in een percentage van de begrote lasten tot 3% blijkt geeft van een prudent financieel beleid. Meer en meer zien wij grotere fluctuaties hierin, waarbij 2022 overwegend een (fors) positieve afwijking van het resultaat laat zien bij veel gemeenten.

3.2 Dashboard financiële positie per 31 december 2022

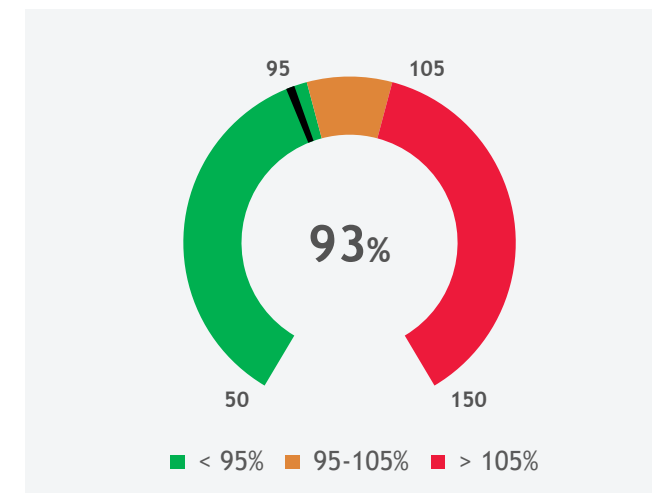
NETTO SCHULDQUOTE

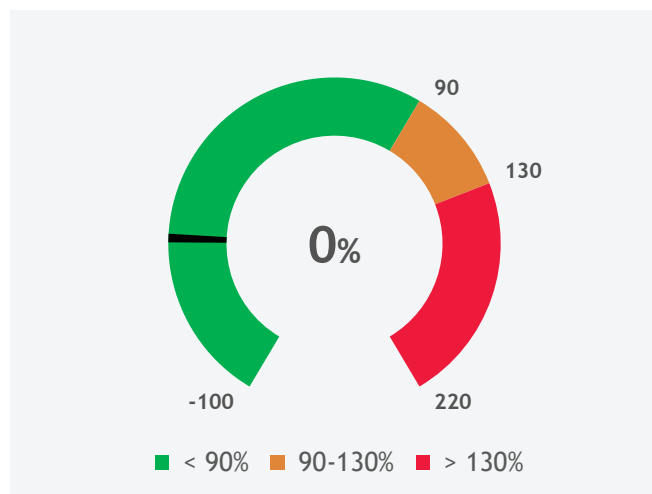
SOLVABILITEIT

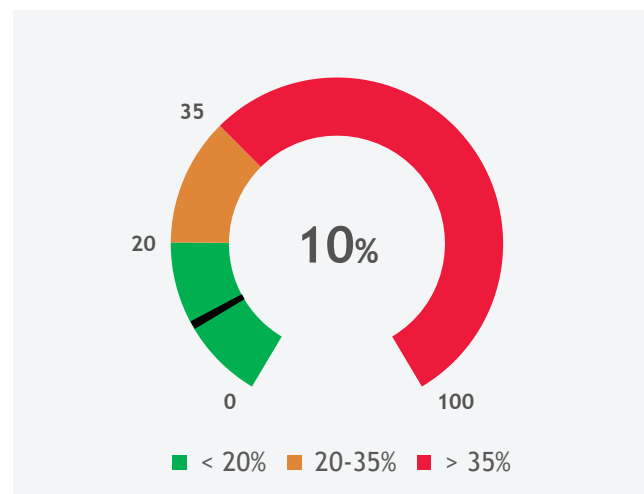
BELASTINGCAPACITEIT

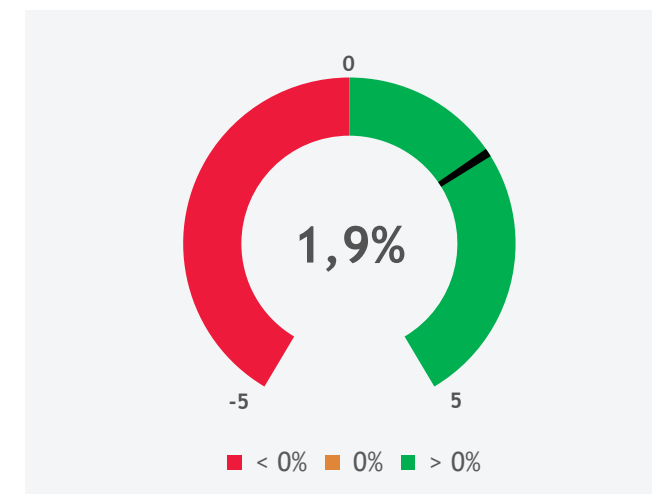
(GECORRIGEERDE) SCHULDQUOTE

GRONDEXPLOITATIE

STRUCTURELE EXPLOITATIERUIMTE

Kengetallen moeten in relatie tot elkaar worden gezien

Signaleringswaarden GTK 2020 als referentiewaarden

Uw financiële positie is voldoende

Uw weerstandsratio is 1,1. Het weerstandsvermogen voldoet daarmee net aan uw streefgetal van minimaal 1,0

De gemeente kan aan haar langetermijnverplichtingen voldoen

Financieel risico als gevolg van de grondexploitatie is minst risicovol

Onze rol in relatie tot het weerstandsvermogen en financiële kengetallen

De analyse van het weerstandsvermogen en de financiële kengetallen is een onderdeel van het jaarverslag en de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing. Vanuit onze controlerende rol dienen wij vast te stellen of het jaarverslag (en dus deze paragraaf) niet strijdig is met de jaarrekening en geen materiële onjuistheden bevat. De kengetallen moeten altijd in relatie tot elkaar worden gezien. Uit de combinatie van de kengetallen kan een beeld worden gemaakt van de financiële positie van de gemeente. Daarbij kan ook inzichtelijk worden gemaakt wat de oorzaak is van een sterke of zwakke financiële positie. De financiële kengetallen geven, met de inherente beperkingen hierbij, inzicht in (de ontwikkeling van) uw financiële positie, mede in relatie tot de landelijke benchmark.

Signaleringswaarden volgens het Gemeenschappelijk Financieel Toezichtkader 2020 (GTK 2020)

Vanuit hun taak als financieel toezichthouder hebben de twaalf provincies een gemeenschappelijk financieel toezichtkader opgesteld dat vanaf begrotingsjaar 2020 geldt. In het GTK 2020 zijn signaleringswaarden opgenomen voor de financiële kengetallen zoals opgenomen in het jaarverslag van de gemeente. Wij hebben deze signaleringswaarden als referentie gebruikt bij ons beeld van uw financiële positie.

Weerstandsvermogen gemeente Dordrecht is uitstekend

In de paragraaf weerstandsvermogen heeft het college een overzicht opgenomen van de weerstandscapaciteit. De weerstandscapaciteit bedraagt volgens deze paragraaf € 34,5 miljoen. In de paragraaf weerstandsvermogen zijn de relevante risico's benoemd. De gemeente Dordrecht heeft op basis van interne berekeningen het totale bedrag aan risico's waaraan de organisatie is blootgesteld bepaald op een bedrag van € 30,9 miljoen. Dit leidt tot een weerstandratio van 1,1 en voldoet daarmee nog net aan de met de gemeenteraad afgesproken grens van 1,0.

Solvabiliteit en netto schuldquote

De solvabiliteit bedraagt ultimo 2022 69% (2021: 68%). Voor de solvabiliteit geldt dat hoe hoger dit percentage is, hoe beter Dordrecht in staat is om haar verplichtingen op lange termijn te voldoen. De huidige waarde is aan te merken als 'minst risicovol'.

De netto schuldquote bedraagt 7% (2021: -3%). De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie en de hoogte van de investeringen uit het nabije verleden. De schuldquote laat een iets stijgende trend zien. Het GTK classificeert de huidige ratio als minst risicovol.

Zowel de solvabiliteit als de netto schuldquote laten een stabiele ontwikkeling zien ten opzichte van de signaleringswaarden volgens het gemeenschappelijk financieel toezichtkader (GTK 2020), maar blijven beide wat ons betreft blijf geven van een robuuste financiële positie en daarmee een goede uitgangspositie naar de toekomst toe.

Ratio grondexploitatie

Voor de ratio grondexploitatie geldt dat hoe lager deze is, hoe beter. De ratio grondexploitatie < 20% is het minst risicovol te noemen volgens het GTK 2020. Dit ratio ligt voor de gemeente Dordrecht al op een laag niveau en zal dit naar verwachting ook de komende jaren blijven.

4. Belangrijkste bevindingen

- 4.1 Interne beheersing en rechtmatigheidsverantwoording
- 4.2 BBV, WNT en SiSa
- 4.3 Ontwikkelingen in grondexploitaties
- 4.4 Overige bevindingen
- 4.5 Schattingsposten in de jaarrekening
- 4.6 Begrotingsrechtmatigheid
- 4.7 Kredietoverschrijdingen en Europese aanbestedingen

Samenvattend blijkt nog veel ruimte voor verbetering, waarmee ook een aanvang is genomen

SiSa wordt onderdeel van de rechtmatigheidsverantwoording van het college

Formaliteiten rondom de RMV zijn in de gemeenteraad geweest. De verbijzonderde interne controle 2023 is nog niet gestart

Frauderisicoanalyse is een punt van aandacht voor start van de controle 2023

Interne beheersing en onze aanpak voor 2022

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij een interim-controle uitgevoerd. De bevindingen naar aanleiding van deze controle hebben wij opgenomen in onze managementletter 2022.

Samenvattend hebben wij aangegeven dat u een start heeft gemaakt om de organisatie de noodzakelijke verbeteringen te laten doormaken om op een kwalitatief aanvaardbaar niveau te komen maar dat dit nog pas in de beginfase staat. Het proces van de jaarrekening onderstreept de noodzaak hiervan. In aanloop naar de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording zien wij nog veel ruimte voor verbetering en aanscherping in zowel de lijnorganisatie als in de kwaliteit, diepgang en periodiciteit van de verbijzonderde interne controle. Prioriteren is noodzakelijk om de beoogde ontwikkeling op de verschillende terreinen aan te laten sluiten op de risico's hierin.

Het duurzaam op orde brengen en houden van een kwalitatief goed ambtenarenapparaat is een belangrijke randvoorwaarde om de te zetten stappen invulling te geven.

Stand van zaken Invoering rechtmatigheidsverantwoording met ingang van 2023

De rechtmatigheidsverantwoording wordt ingevoerd met ingang van het boekjaar 2023.

Actuele ontwikkelingen

In het verlengde van de rechtmatigheidsverantwoording zien wij nog de volgende ontwikkelingen:

- ▶ SiSa wordt onderdeel van de rechtmatigheidsverantwoording in de jaarrekening, maar van de accountant zal worden verwacht dat deze ook rapporteert over de rechtmatigheid van de SiSa-verantwoording. Wij verwachten dat dit de eerste twee jaar zal leiden tot een verhoging van de benodigde capaciteit om tot een goede beheersomgeving te komen.
- ▶ Het voornemen is om met de aanpassing van het BADO in het kader van de rechtmatigheidsverantwoording tegelijkertijd met ingang van 2023 de materialiteit voor de accountantscontrole te verhogen naar 2% (van de netto lasten, zonder dotaties aan de reserves). Het onderscheid tussen fouten en onzekerheden komt dan te vervallen. Mogelijk geldt dit pas vanaf begrotingsjaar 2024, echter is dit nog onvoldoende duidelijk.

Stand van zaken Dordrecht

De verantwoordingsgrens is formeel door de raad vastgesteld. Het normenkader en controleprotocol voor 2023 zijn inmiddels ook door de raad vastgesteld. Door de mogelijke aanpassingen in het BADO is het waarschijnlijk dat deze documenten nog herziening vragen in de loop van dit jaar.

Er is een eerste (fraude)risicoanalyse opgesteld en de belangrijkste processen die relevant zijn voor het mitigeren van deze onderkende risico's zijn tevens nog niet onderkend. Er is een start gemaakt met het in kaart brengen van de werkprocessen om tot een risicoanalyse op procesniveau te komen. Mede door het jaarrekeningtraject is dit proces vertraagd. Wij zien verdere verdieping van deze stappen als een noodzakelijke om tot een gedegen VIC-aanpak te komen en inzichtelijk te hebben waar de organisatie risico's loopt. Wij helpen u graag met tips en training om de uitkomsten van de VIC, de evaluatie daarvan en het formuleren van conclusies en adviezen in het eerste jaar uit te voeren.

BBV wordt nageleefd m.u.v. artikel 50 van BBV inzake borg- en garantiestellingen door de gemeente

Openbaarheidsparagraaf van de Wet Open overheid (Woo) in het vervolg opnemen

Nog geen enkele aandacht voor frauderisicobeheer in jaarstukken

WNT-verantwoording voldoet aan de vereisten

Geen bevindingen SiSa-bijlage

Bevindingen ten aanzien van naleving van de wettelijke verslaggevingsregels (BBV)

Wij hebben vastgesteld dat de gemeente Dordrecht de wettelijke verslagleggingsregels (BBV) heeft nageleefd (m.u.v. de bevindingen in paragraaf 2.1 en 2.2).

Wij hebben tevens de volgende opmerkingen:

Wet Open overheid

In artikel 3.5 (Openbaarheidsparagraaf) van de Wet Open overheid (Woo) is voorgeschreven dat bestuursorganen in de jaarlijkse begroting aandacht besteden aan de beleidsvoornemens inzake de uitvoering van deze wet en in de jaarlijkse verantwoording verslag doen van de uitvoering ervan, mede in relatie tot de beleidsvoornemens. Deze begroting en jaarlijkse verantwoording vloeien voort uit het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV). De openbaarheidsparagraaf Woo moet in de begroting en jaarstukken worden opgenomen via een afzonderlijke paragraaf, zoals de in artikelen 9 en 26 van het BBV genoemde paragrafen. Deze verplichting geldt reeds voor de jaarstukken 2022. Wij hebben vastgesteld dat de gemeente een specifieke paragraaf heeft opgenomen in de paragraaf bedrijfsvoering in de jaarstukken 2022.

Frauderisicobeheersing

In de jaarstukken is geen aandacht besteed aan de wijze waarop het college inzicht heeft in frauderisico's en hoe zij zorg draagt voor het beheersen van deze risico's. Mede in het kader van de vergrote aandacht van het maatschappelijk verkeer voor dit thema, geeft ook de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording alle redenen om hier zowel een deugdelijke basis in de organisatie als een transparante verslaglegging in de jaarstukken voor in te richten. Wij adviseren u in de jaarstukken 2023 expliciet aandacht te besteden aan frauderisicobeheersing en welke risico's u hierin onderkent. De paragraaf bedrijfsvoering is hiervoor de juiste plaats.

Naleving van de (publicatieverplichtingen) WNT

De Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is met ingang van 2013 van toepassing en vervangt tegelijkertijd de Wopt (Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens). Doelstelling van de wet is te verhinderen dat instellingen in de publieke en semipublieke sectoren reeds in staat zijn bovenmatige bezoldigingen toe te kennen. Voor gemeenten geldt dat de secretaris en de griffier als topfunctionaris worden aangemerkt. De algemene bezoldiging voor een topfunctionaris mag voor 2022 niet meer bedragen dan € 216.000 per jaar. De externe accountant is belast met de controle op de naleving van de WNT door de instelling. Overschrijding van de bezoldigingsnorm wordt aangemerkt als een onverschuldigde betaling, die door de topfunctionaris terugbetaald moet worden aan de instelling. Gebeurt dit niet, dan is BDO als accountant wettelijk verplicht om bij het ministerie melding te doen van deze onverschuldigde betaling. Wij hebben tevens een meldingsplicht indien het college geen of onjuiste gegevens heeft gepubliceerd in de jaarrekening.

Wij hebben vastgesteld dat de bezoldigingen over 2022 van de gemeente Dordrecht niet strijdig zijn met de WNT en dat de jaarrekening 2022 van de gemeente Dordrecht voldoet aan de publicatieverplichtingen van de WNT.

SiSa-bijlage

Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de Nota verwachting accountantscontrole SiSa 2022. Op grond van ons onderzoek hebben wij bij uw specifieke uitkeringen twee fouten en één onzekerheid geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden. Zie tevens bijlage B.

Actualisatie en bijstelling grondexploitaties

Met een netto boekwaarde van € 69,2 miljoen betreft de onderhanden projecten (grondexploitaties) veruit de grootste post met betrekking tot de voorraden. Door de invloed van de parameters (zoals kostenstijgingen, fasering, druk op verkoopprijzen, rente-effecten) die bepalend zijn voor de in de toekomst te realiseren opbrengsten en kosten hebben wij bij onze controle de grondexploitaties diepgaand gecontroleerd.

De inherente risico's voor de grondexploitaties zijn in essentie terug te brengen tot drie P's:

- ▶ **Planning:** is de tijdsplanning van de projecten afgestemd op de (on)mogelijkheden in de markt? Immers, de marktbehoefte bepaalt welke projecten op welk moment te realiseren zijn.
- ▶ **Programmering:** in de afgelopen jaren hebben economische ontwikkelingen geleid tot belangrijke wijzigingen in vooral de woningbehoefte. Is er een kritische analyse van de 'mix' van woningen (huur, koop, vrije kavel appartementen, etc.) in de projecten in relatie tot de huidige marktvraag in de gemeente?
- ▶ **Prijs:** inherent gevolg van economische ontwikkelingen is dat er sprake is van stijgende bouwkosten en een stijgende rente. Hiermee staat de betaalbaarheid en daarmee de verkoopprijs van woningen en dus ook van grond onder druk. Is afgewogen welke prijzen kunnen worden gehandhaafd, rekening houdend met het risico dat gronden later of in het geheel niet worden afgenomen?

Deze drie P's zijn zowel voor als na de actualisatie met uw medewerkers besproken. Tijdens deze gesprekken zijn de uitgangspunten getoetst. De grondexploitaties zijn met deze uitgangspunten per 31 december 2022 geactualiseerd. Tevens is beoordeeld of het onderhanden werk in de jaarrekening op een juiste wijze is gewaardeerd en of de resultaatneming (winst of verlies) correct is ingeschat en verwerkt.

Controleproces grondexploitaties

De onderhanden projecten bij de gemeente Dordrecht bestaan uit meerdere grondexploitaties. Als onderdeel van de controle van de waardering van de grondexploitaties hebben wij een risicoanalyse per individuele grondexploitatie uitgevoerd. Op basis van onder andere de huidige boekwaarde, het geprognostiseerde resultaat/eindwaarde, de aard en omvang van de nog te realiseren baten en lasten en de voortgang van het project is het risicoprofiel op een materiele fout in de waardering vastgesteld.

Op grond van deze risicoanalyse hebben wij de waardering van Stadswerven als een significant risico aangemerkt en hebben wij een verhoogd risico onderkend voor Middenzone Gezondheidspark en Amstelwijck Wonen. Het risicoprofiel bepaalt de mate van diepgang bij de toetsing op de ingenomen uitgangspunten en ramingen. Ook om de voorspelbaarheid van onze werkzaamheden te beperken hebben wij aanvullend op acht andere projecten de nodige werkzaamheden uitgevoerd op de uitgangspunten. Naast de hierboven benoemde complexen hebben wij van alle complexen, indien van toepassing, de juistheid en volledigheid van de tussentijdse winstneming of het vormen van een verliesvoorziening vastgesteld, de relevante aansluitingen, de juistheid en de consistente toepassing van de algemene parameters vastgesteld.

Op basis van de hierboven genoemde werkzaamheden en na het verwerken van de geconstateerde controleverschillen hebben wij vastgesteld dat de waardering van de ultimo 2022 verantwoorde grondexploitaties aanvaardbaar is.

Redelijkheid
belangrijkste
schattingselementen
vastgesteld

BDO kiest voor een
risicogerichte
controleaanpak

De doorlooptijd en kwaliteit van het jaarrekeningproces moet worden verbeterd

De Nota Grondbeleid dient te worden geactualiseerd

Kostentoerekening werkzaamheden IBD

Diverse constatering en aanbevelingen

Het is uw en onze ambitie om de grondexploitaties in februari te controleren. Ondanks diverse verbeteringen bleek dit geen realistische planning en is de controle van de grondexploitaties eveneens in een lange periode uitgevoerd. Om hier voor komend jaar verbetering in aan te kunnen brengen beschrijven wij hieronder enkele observaties en doen wij enkele aanbevelingen ter verbetering.

Tijdige en inhoudelijke kwalitatieve aanlevering

Het helpt de controle en de doorlooptijd te bevorderen wanneer de initiële aanlevering van uw exploitaties tijdig en van een kwalitatief hoogwaardig niveau plaatsvindt. Door een deels late en onvolledige aanlevering is de vooraf opgestelde planning niet gerealiseerd. Ook hebben wij enkele, naar onze mening te voorkomen controleverschillen moeten constateren. Diverse zaken kunnen eerder intern worden onderkend en in gang gezet worden, waaronder de actualisatie van de uitgangspunten (parameters) en het uitvragen en analyseren van externe taxaties. Het verdiepen van de interne analyse moet ervoor zorgen dat vragen van ons overbodig worden en de ambtelijke organisatie zelf al opvallende uitkomsten heeft geadresseerd en opgevolgd. Mogelijk kan in de toekomst een rol voor de VIC in dit traject een bijdrage leveren, al zien wij dat als een ambitie voor de langere termijn, gezien de vele uitdagingen.

Actualiseren Nota Grondbeleid

De gemeente beschikt over een Nota Grondbeleid uit 2018-2021 waarin is opgenomen dat de Nota minimaal eenmaal per raadsperiode dient te worden geactualiseerd dan wel indien er sprake is van een veranderende rol van de gemeente dan wel wet- en regelgeving. Wij adviseren om op korte termijn de Nota grondbeleid te actualiseren waar onder andere de (mogelijke) gevolgen van de invoering van de Omgevingswet in kan worden verwerkt. Wij hebben begrepen dat de actualisatie hiervan inmiddels onderhanden is.

Werkzaamheden IBD en interne kostentoerekening

De gemeente maakt voor onder andere de technische uitwerking van de projectplannen en het maken van kostenramingen gebruik van de werkzaamheden van het Ingenieursbureau Drechtsteden (IBD). Hierbij wordt de systematiek gehanteerd dat per opdracht een projectvoorstel wordt ingediend waarbij op basis van een raming van het aantal uren * tarief de totale ingerekende kosten worden bepaald. Gezien het IBD met de ontvlechting van de GR Drechtsteden integraal onderdeel is van de gemeente Dordrecht, is het van belang dat het gehanteerde en in de grondexploitatie ingerekende tarief geen winstopslag bevat die een kostprijsverhogend effect op de waardering heeft. Wij hebben vastgesteld dat de gemeente door het toepassen van bijvoorbeeld projectkortingen voldoende rekening houdt met het hiervoor benoemde aandachtspunt en dat er geen sprake is van een (materiele) impact van de gehanteerde systematiek op de waardering van de grondexploitaties. Ten behoeve van een consistente toepassing adviseren om de systematiek van kostentoerekeningen vanuit de IBD aan de grondexploitaties in lijn te brengen met de systematiek zoals die voor de overige eigen medewerkers is bepaald.

Netto boekwaarde stijgt met € 14,8 miljoen

Voorziening voor verwachte verliezen stijgt met € 11,9 miljoen

Ontwikkeling boekwaarde

De totale netto boekwaarde na aftrek van de verliesvoorziening bedraagt ultimo 2022 € 69,2 miljoen (2021: € 54,4 miljoen).

De totale voorziening voor verwachte verliezen is in 2022 toegenomen van € 76,9 miljoen ultimo 2021 naar € 88,8 miljoen ultimo 2022 en betreft met name Stadswerven, Leerpark en Oranjepark.

Het grootste deel van de netto boekwaarde komt voor rekening van bouwgrondexploitaties met betrekking tot woningbouw. Dit is conform het beeld ultimo 2021.

Hierna gaan wij dieper in op de ontwikkelingen en onze observaties en bevindingen.

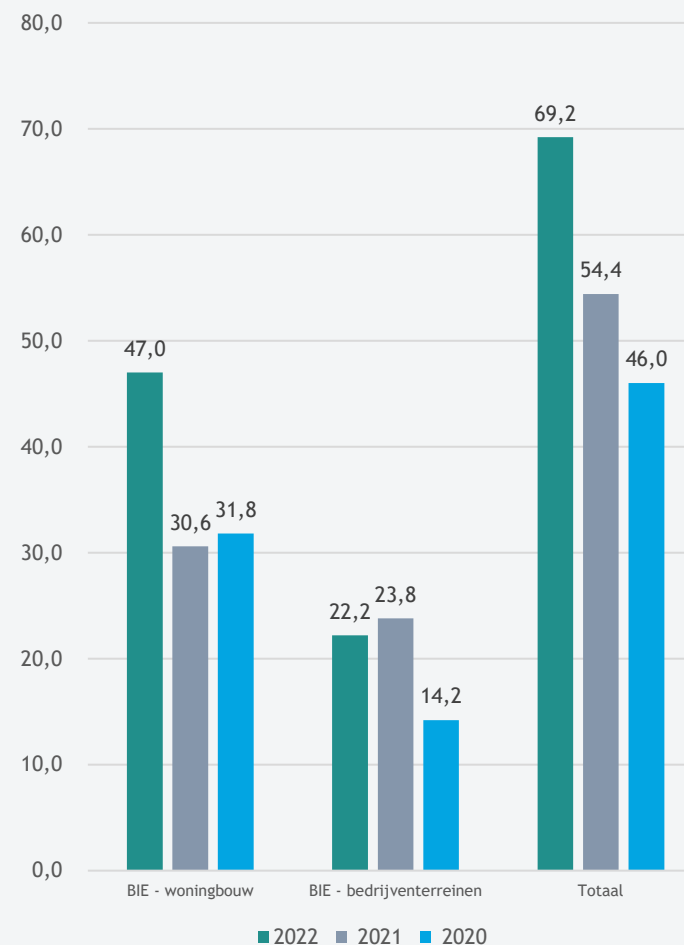
Nieuwe complexen in exploitatie genomen

Gedurende 2022 zijn de complexen Einsteinstraat 61, OMC terrein, Noordendijk/Vlijweide en Speeltuinlocatie Wielwijk in exploitatie genomen. De totale eindwaarde van deze complexen is relatief beperkt.

Af te sluiten complexen

Bij het vaststellen van de jaarrekening 2022 zullen de volgende complexen worden afgesloten: Dordtse Kil IV deel 1, Mijlweg en Spuiboulevard 4-88. De totale positieve eindwaarde van deze grondexploitaties bedraagt circa € 25 miljoen en is in de afgelopen jaren reeds grotendeels in het resultaat verwerkt.

ONTWIKKELING NETTO BOEKWAARDE GRONDEXPLOITATIES 2022-2021-2020 (x € 1 miljoen)

Totale tussentijdse
winstneming van
€ 11,5 miljoen

Winstneming

Het voorzichtigheidsbeginsel leidt ertoe dat realisatie van winst moet worden uitgesteld tot daarover voldoende zekerheid bestaat. Dit betekent echter niet dat pas winst moet worden genomen bij het afsluiten van het grondexploitatiecomplex. In de notitie Grondexploitatie is opgenomen dat voor winstneming de Percentage of Completion (POC) methode geldt: voor zover gronden zijn verkocht en opbrengsten zijn gerealiseerd dient tussentijds naar rato van de voortgang van de grondexploitaties winst te worden genomen. Hiervoor moet het resultaat op de grondexploitatie wel op betrouwbare wijze kunnen worden ingeschat. Dit is mogelijk wanneer het waarschijnlijk is dat de economische voordelen die aan het project zijn verbonden naar de gemeente zullen toevloeien. Indien aan de volgende voorwaarden is voldaan, bestaat er voldoende zekerheid om winst te kunnen nemen:

1. Het resultaat op de grondexploitatie kan betrouwbaar worden ingeschat; én
2. De grond (of het deelperceel) moet zijn verkocht; én
3. De kosten zijn gerealiseerd (winst wordt naar rato van de realisatie gerealiseerd).

Voor de gemeente Dordrecht heeft dit geleid tot een totale (tussentijdse) winstneming van € 11,5 miljoen. Dit bestaat uit totale (tussentijdse) genomen winsten van de complexen Troelstraweg (€ 3,1 miljoen), Drechtwerk B&S Locatie (€ 3,0 miljoen), Kilkade 7 (€ 3,0 miljoen), Gezondheidspark Overkampzome (€ 1,9 miljoen) en Grote Hondring (€ 0,4 miljoen).

Gezien bij de complexen Dordtse Kil IV deel 2, Amstelwijck Wonen, Noordendijk/Vlijweide, Speeltuinallocatie Wielwijk er geen sprake is van gerealiseerde opbrengsten is ondanks een positieve eindwaarde er (nog) geen sprake van (tussentijds) genomen winstneming.

De gehanteerde parameters zijn geactualiseerd op basis van de algemene ontwikkelingen

Er is sprake van een mogelijke impact van stikstof en PFAS op de waardering van de grondexploitaties

Toename van de verliesvoorziening als gevolg van hogere kosten en lagere opbrengsten(stijgingen)

Algemene ontwikkelingen op parameters

Door onder andere de hoge inflatie en een stijgende rente is er sprake van gewijzigde marktomstandigheden die een mogelijk negatieve impact op de waardering van de grondexploitaties hebben. De gemeente heeft de impact van de inflatie in de waardering van de grondexploitaties verwerkt door per complex de basisramingen te actualiseren naar het prijsniveau van 1 januari 2023. Daarnaast hebben onder andere een stijging van de hypotheekrente en hogere bouwkosten een negatieve impact op de verkoopprijs van nieuwbouwwoningen. De gemeente heeft (intern) onderzoek verricht naar de mogelijk impact hiervan op de (toekomstige) prijsontwikkeling van woningbouw. Op basis hiervan heeft de gemeente ervoor gekozen om diverse scenario's door te rekenen. Op basis van deze scenarioanalyse heeft de gemeente besloten een scenario in te rekenen waarbij voor de jaren 2023 tot en met 2025 sprake is van 0% opbrengstenstijging woningbouw en voor de periode vanaf 2026 een percentage van 2%. Wij hebben de door de gemeente gehanteerde parameters beoordeeld en vastgesteld dat het ingerekende scenario het meest passend is en de overige parameters en significante veronderstellingen tevens aannemelijk en passend zijn. Wij adviseren u met de huidige marktomstandigheden nauwgezet de realisatie te volgen en indien nodig tijdig bij te sturen om de impact op de eindwaarde inzichtelijk te houden.

Impact stikstof en PFAS op grondexploitaties

Als gevolg van ontwikkelingen op het gebied van stikstof en PFAS heeft BDO de gemeente verzocht om de impact van het huidige stikstofbeleid en de aanwezigheid van (mogelijke) PFAS vervuiling op de waardering van de grondexploitaties in kaart te brengen. Op basis van de door de gemeente opgestelde positionpapers is de gemeente van mening dat er sprake is van een mogelijke impact op de grondexploitaties maar dat momenteel nog onvoldoende kan worden vastgesteld wat de impact hiervan op de waardering is. Gezien de aanwezige onzekerheid heeft de gemeente ervoor gekozen om de impact hiervan dus niet in de waardering van de grondexploitaties te verwerken. Dit is conform de relevante verslaggevingsvoorschriften (BBV). Wij kunnen ons in dit standpunt vinden en adviseren om aanvullend onderzoek uit te (laten) voeren en de mogelijke (financiële) impact hiervan in de waardering van de grondexploitaties en/of in de paragraaf weerstandsvermogen te verwerken.

Ontwikkelingen Stadswerven

In het kader van de jaarrekening 2022 is de grondexploitatie Stadswerven geactualiseerd. Als gevolg van deze actualisatie is de eindwaarde en daarmee de bijbehorende verliesvoorziening verslechterd van € 50,8 miljoen naar € 62,2 miljoen. Deze verslechtering wordt grotendeels veroorzaakt door het inrekenen van hogere kosten bouw- en woonrijp maken (€ 5 miljoen negatief), het verlagen van de nog te realiseren opbrengsten woningbouw (€ 3,2 miljoen negatief) en de ingerekende toekomstige opbrengstenstijging (€ 4,3 miljoen negatief). Met betrekking tot de opbrengsten woningbouw heeft de gemeente ten behoeve van de actualisatie door een erkend taxateur een taxatie laten uitvoeren op basis waarvan de verschillende deelgebieden per ultimo 2022 (m.u.v. deelgebied A3) zijn gewaardeerd. Naar aanleiding van de uitgevoerde taxatie is de gemeente echter van mening dat de in de taxatie opgenomen vrij op naam (v.o.n.) prijs (met name voor appartementen) die als basis voor de taxatie is gehanteerd niet passend is bij het premium karakter, en het daarbij behorende prijsniveau, van Stadswerven. Als reactie hierop heeft de gemeente een aanvullend prijsadvies opgevraagd bij een makelaarskantoor met specifieke kennis in de omgeving Dordrecht. De input van het aanvullend prijsadvies is door de gemeente in de initiële taxatie verwerkt wat een positieve impact van € 5,9 miljoen positief op de ingerekende opbrengsten heeft. BDO heeft de gehanteerde uitgangspunten met betrekking tot de opbrengsten van Stadswerven uitgebreid getoetst en is van mening dat de uitgangspunten optimistisch maar aanvaardbaar zijn.

Ondanks de impact van bovengenoemde uitgangspunten met betrekking tot de opbrengsten, zijn per saldo de nog te realiseren opbrengsten en de eindwaarde verslechterd wat heeft geleid tot een aanvullende verliesvoorziening.

Gezondheidspark - Middenzone

Ontwikkelingen Gezondheidspark - Middenzone

Als gevolg van onder andere het actualiseren van de bouwkosten en de ingerekende opbrengstenstijging is de eindwaarde van het complex verminderd van € 4,13 miljoen ultimo 2021 naar € 1,05 miljoen positief. Voor de ingerekende opbrengsten hanteert de gemeente conform vorig jaar de uitgangspunten van een contract met een projectontwikkelaar welke door een externe taxateur in 2020 zijn gewaardeerd. In 2019 heeft voor de ontwikkeling van Gezondheidspark-Middenzone een aanbesteding plaatsgevonden op basis waarvan een projectontwikkelaar is geselecteerd waarmee tevens een ontwikkelovereenkomst is afgesloten. Door het feit, dat naar mening van de gemeente, de afspraken die in de ontwikkelovereenkomst zijn opgenomen niet door de projectontwikkelaar zijn nagekomen heeft de gemeente eenzijdig in het voorjaar 2023 de ontwikkelovereenkomst beëindigd. Gezien er sprake is van een gebeurtenis na balansdatum met een mogelijke impact op de waardering van het complex heeft de gemeente gemotiveerd aangegeven wat de mogelijke impact is van het ontbinden van de overeenkomst op de waardering ultimo 2022. De gemeente is van mening dat er geen sprake is van een (materiele) negatieve impact op de waardering en dat het risico op mogelijke claims beperkt is. Wij hebben in het kader van de jaarrekeningcontrole de veronderstellingen van de gemeente beoordeeld en kunnen hier mee instemmen.

Amstelwijck Wonen

Ontwikkelingen Amstelwijck Wonen

In 2022 zijn er met betrekking tot het complex Amstelwijck Wonen nog geen verkopen gerealiseerd. Doordat er in 2022 € 13,1 miljoen aan kosten zijn gerealiseerd is de boekwaarde verder opgelopen naar € 27,1 miljoen. Gezien de positieve eindwaarde van € 15,0 miljoen is er geen aanleiding voor het opnemen van een verliesvoorziening. Doordat er nog geen grondverkopen zijn gerealiseerd is er tevens nog geen tussentijdse winst verantwoord.

Dordtse Kil IV deel 1 en deel 2

Ontwikkelingen Dordtse Kil IV deel 1 en Dordtse Kil IV deel 2

Ten aanzien van het complex Dordtse Kil IV deel 1 is in 2022 € 6,3 miljoen verkopen gerealiseerd waarmee alle kavels in dit complex zijn verkocht danwel zijn overgeheveld naar deel 2 en het complex bij vaststellen van de jaarrekening 2022 zal worden afgesloten. Het totale resultaat (eindwaarde) van het complex betreft € 25,1 miljoen positief, waarmee over de gehele looptijd daarom hetzelfde bedrag aan winst is gerealiseerd. De eindwaarde van € 25,1 miljoen betreft een verslechtering van het totale resultaat van € 3,8 miljoen ten opzichte van de raming ultimo 2021.

Mede door het succes van het bedrijventerrein Dordtse Kil IV deel 1 heeft uw raad in 2021 besloten om tevens het complex Dordtse Kil IV deel 2 in exploitatie te nemen. Ultimo 2022 is er sprake van een eindwaarde van € 27,1 miljoen positief (2021: € 32,7 miljoen positief) waarbij het de verwachting is dat het complex ultimo 2032 volledig is gerealiseerd. Gezien er nog verkopen gerealiseerd is er nog geen tussentijdse winst verantwoord.

Presentatiefout in balans: € 566.709 (voorschotten onder materiële vaste activa)

Voorziening dubieuze debiteuren te laag: € 267.013. Tevens een presentatiefout van € 151.533

Voorziening bepaald op basis van 10 jaar, terwijl object een levensduur van 40 jaar heeft

Wij adviseren wel op basis van de volledige levensduur de voorziening te bepalen

Voorzieningen zijn € 227.328 te hoog

Presentatiefout onterechte betaling: € 462.805

Materiële vaste activa

Onder de materiële vaste activa zijn enkele bedragen geactiveerd waarvoor nog geen investering heeft plaatsgevonden maar wat voorschotten zijn aan derde partijen. Deze bedragen horen derhalve niet onder de materiële vaste activa maar onder de overlopende activa gepresenteerd te worden voor een bedrag van € 566.709.

Uitzettingen met een rente-typische looptijd korter dan 1 jaar

Uit onze controle van de uitzettingen met een rente-typische looptijd korter dan 1 jaar blijken de volgende bevindingen:

- De voorziening voor dubieuze debiteuren is te laag gepresenteerd voor een bedrag van € 267.013 (kans dat debiteuren terug zullen betalen is gering waardoor opname in een voorziening nodig is); en
- Een presentatiecorrectie voor uitzettingen in de balans is abusievelijk tweemaal geboekt waardoor er sprake is van een presentatiefout van € 151.533.

Onderhoudsvoorziening Sportboulevard

In eerdere jaren hebben wij gerapporteerd over de samenstelling van de onderhoudsvoorziening Sportboulevard. De voorziening is gebaseerd op een looptijd die niet in overeenstemming is met de looptijd van het meerjarenonderhoudsplan en de levensduur van het gebouw (40 jaar). Hierdoor wordt te weinig gedoteerd de komende jaren om de echt grote onderhoudskosten te kunnen bekostigen. Conform BBV is geen sprake van een fout en mag een kortere duur gehanteerd worden voor het vormen van een onderhoudsvoorziening. Of dit een goed beleidsuitgangspunt is, valt te betwisten. Wij hebben u vorig jaar daarom geadviseerd de bepaling van de horizon voor het vormen van de onderhoudsvoorziening expliciet te besluiten.

Een dergelijk besluit is voor zover wij hebben vernomen nog niet door de gemeenteraad van de gemeente Dordrecht genomen. Wij adviseren de scenario's en het daarbij horende besluit alsnog op korte termijn vorm te geven en in te brengen in de gemeenteraad.

Overige voorzieningen

Uit de controle van de voorzieningen blijken enkele bevindingen:

- De onderhoudsvoorziening Sportvelden is € 64.226 te hoog omdat geen rekening is gehouden met de BTW-component vergoeding via de H4 SiSa regeling waardoor de jaarlijkse dotatie aan de voorziening te hoog is.
- De onderhoudsvoorzieningen overgenomen van Parkschap nationaal park de Biesbosch zijn onvoldoende onderbouwd en niet geactualiseerd waardoor de juistheid en volledigheid van deze voorziening niet is vast te stellen aan de hand van documentatie en het vormen van deze voorzieningen derhalve onjuist is voor € 163.102.

Kortlopende schulden

Zowel onder de kortlopende schulden als onder de overlopende activa (vooruitbetaalde bedragen) staat een bedrag van € 462.805 gepresenteerd voor een onterechte betaling die door de gemeente Dordrecht is verricht. Het betreft hier een presentatiefout in de jaarrekening.

Uit de overlopende passiva blijken enkele fouten: effect op getrouw beeld: € 540.468, effect op rechtmatigheid: € 1.569.175

Non compliance met BTW- compensatiefonds: gemeente hanteert niet de factuurdatum maar jaar van prestatielevering

Advies dit vanaf 2023 aan te passen

Overlopende passiva (nog te betalen bedragen of vooruit ontvangen bedragen)

Ten aanzien van de overlopende passiva hebben wij enkele bevindingen:

- Voor de G10 en G13 regeling zijn de niet bestede middelen ten onrechte als opbrengst geboekt. Dit bedrag had als overlopende passiva gepresenteerd te worden (vooruitontvangen subsidiemiddelen te besteden in volgende begrotingsjaren) voor een bedrag van € 540.468;
- Voor twee SiSa regelingen zijn de nog te besteden subsidiemiddelen onjuist gepresenteerd in de balans (gepresenteerd als nog te besteden subsidiemiddelen in volgende begrotingsjaren terwijl deze twee subsidies terugbetaald moeten worden aan het Rijk) voor € 246.635
- Voor de regeling C41B zijn de onttrekkingen en dotaties onjuist verwerkt waardoor een bedrag van € 14.072 niet juist is verwerkt in de jaarrekening waardoor het resultaat te laag is; en
- De vordering op Drechtwerk voor € 768.000 is onjuist gepresenteerd in de jaarrekening (als min post op de overlopende passiva in plaats van als overlopende activa).

BTW impact op facturen verstuurd na 31 december 2022

Onder de uitzettingen met een looptijd korter dan één jaar zijn de reguliere debiteuren van de gemeente verantwoord, waaraan in 2022 een prestatie is geleverd en een factuur is verzonden, welke per balansdatum nog openstaat. Vanwege administratieve eenvoud sluit de gemeente de debiteurenadministratie echter pas twee weken na afloop van het boekjaar, zodat de mogelijkheid bestaat om facturen welke betrekking hebben op een prestatie in 2022 nog mee te nemen in het debiteurensaldo per balansdatum, via de reguliere procesgang.

Als gevolg hiervan is sprake van een populatie vorderingen per 31 december 2022, waarvoor de factuur feitelijk in 2023 verzonden is. Wij hebben vastgesteld dat deze facturen betrekking hebben op een door de gemeente geleverde prestatie in 2022 (of eerder), waardoor het opnemen van de vordering terecht is. Voor het BTW component in deze facturen is echter de factuurdatum leidend voor het jaar waarin de transactie in de aangifte voor de Belastingdienst moet worden opgenomen.

Dit betekent dat onder de vorderingen onterecht het BTW component van deze facturen als vordering is opgenomen en onder de netto-vlottende schulden onterecht als af te dragen BTW voor een bedrag van € 1.136.801. Deze balansverlenging heeft geen invloed op het resultaat. De gemeente heeft beargumenteerd waarom deze fout niet gecorrigeerd is en wij kunnen ons vinden in de overwegingen die hieraan ten grondslag liggen.

Ook voor crediteurenfacturen vindt eenzelfde manier van boeken plaats waarbij dus facturen die een factuurdatum hebben in 2023 in de crediteurenadministratie voor 2022 geboekt en de betaalde BTW dus feitelijk een kwartaal te vroeg wordt teruggevorderd. Op basis van de door ons uitgevoerde deelwaarnemingen verwachten wij dat het hier een geprojecteerd verschil van € 3.503.588 is.

Gemeente heeft geen niet uit de balans bijkende verplichting verantwoord

Huur- en pachttopbrengsten niet volledig onderbouwd

Niet uit de balans bijkende verplichtingen

In de jaarrekening van de gemeente zijn geen 'niet uit de balans bijkende verplichtingen' conform artikel 53 letter a opgenomen. Het BBV schrijft voor dat 'belangrijke financiële' verplichtingen waaraan de gemeente zich voor toekomstige jaren heeft verbonden worden verantwoord. Met de raad is geen definitie overeengekomen wat als belangrijke verplichting wordt aangemerkt. De lijn uit voorgaande jaren wordt derhalve voortgezet dat er geen sprake is van separate meerjarige verplichtingen die (nogmaals) via de jaarstukken aan de raad gemeld moeten worden. Aangezien wel sprake is van meerjarige verplichtingen voor bijvoorbeeld lease en huur adviseren wij u met klem in 2023 alsnog formeel beleid vast te stellen wat als 'belangrijke verplichting' wordt aangemerkt.

Huur- en pachttopbrengsten

Wij controleren de huur- en pachttopbrengsten op juistheid (juiste afgesproken huur en/of pacht in rekening gebracht) en volledigheid (zijn alle huren en pachten in rekening gebracht waarvoor de gemeente een prestatie heeft geleverd). Tijdens de door ons uitgevoerde controle op de vaststelling van de juistheid van de tarieven hebben wij voor één object de juiste huurprijs niet kunnen vaststellen (wij hebben geen documentatie ontvangen om dit vast te stellen) voor een bedrag van € 450.965. Wij werken met steekproeven, waardoor dit bedrag een geprojecteerde onzekerheid van € 2.107.902 betekent als gevolg van extrapolatie.

4.5 Schattingsposten in de jaarrekening

Schattingen in de jaarrekening zijn in het algemeen neutraal en daarmee reëel

Inherent aan het opmaken van een jaarrekening, is dat het college met de organisatie schattingen moet maken. Bepaalde schattingen kennen een (additionele) schattingsonzekerheid en zijn van bijzonder belang door hun invloed op de jaarrekening en doordat zij een hoge mate van schattingsonzekerheid vertonen. Dit laatste betekent dat de schatting vatbaar is voor een inherent gebrek aan nauwkeurigheid in de waardering.

Een goed inzicht in de jaarrekening vereist kennis van deze posten. Als onderdeel van de controle hebben wij de oordeelsvormingen en besluiten van het college bij het maken van de schattingen beoordeeld op indicaties voor mogelijke tendenties. In het hierna opgenomen overzicht hebben wij van de jaarrekeningposten waaraan een belangrijke schatting ten grondslag ligt weergegeven of wij de schatting als conservatief, neutraal of pessimistisch hebben aangemerkt.

Wij hebben alleen voor de voorziening dubieuze debiteuren een controleverschil naar aanleiding van deze schattingen. Zie hiervoor hoofdstuk 4.4

POST IN DE JAARREKENING	BEDRAG (x € 1.000)	BEOORDELING HUIDIG BOEKJAAR	TOELICHTING
(im)materiële vaste activa	608.594	●	Waardering van de (im)materiële vaste activa vindt plaats op basis van de ingeschatte en vastgestelde afschrijvingstermijnen. Geen indicaties voor bijzondere waardeverminderingen.
Financiële vaste activa	86.840	●	Uit onze controlewerkzaamheden blijken geen indicaties van oninbaarheid, overeengekomen aflosschema's worden gevolgd.
Grondexploitaties	69.250	●	Grondexploitaties zijn gewaardeerd op basis van prudente uitgangspunten welke gestaafd zijn met externe bronnen en indices. Zie ook hoofdstuk 4.3.
Debiteuren	51.903	●	Voor algemene en belastingdebiteuren is een voorziening voor mogelijke oninbaarheid getroffen. Op basis van onze controlewerkzaamheden beoordelen wij deze schatting als optimistisch maar aanvaardbaar. Zie ook hoofdstuk 4.4.
Voorzieningen bestaande risico's en verplichtingen	18.290	●	De gemeente heeft voorzieningen gevormd voor in de toekomst verwachte kosten, zoals de voorziening pensioen en wachtgelden bestuurders, arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van niet gelijke omvang en voor onderhoudsegalisatie. De uitgangspunten zijn realistisch en wij hebben geconcludeerd dat de saldi aansluiten met actuele onderliggende plannen en andere berekeningen.
Voorzieningen verkregen middelen van derden/ Bijdragen aan toekomstige vervangingsinvesteringen waarvoor een heffing wordt geheven	2.719	●	Van derden verkregen middelen ten aanzien van riolering en afvalstoffen zijn niet vrij besteedbaar. De verantwoorde voorziening is overeenkomstig het meerjarig rioleringsplan en op basis van onze werkzaamheden toereikend onderbouwd.

● Conservatief, maar aanvaardbaar   ● Neutraal   ● Optimistisch, maar aanvaardbaar

Geen begrotingsoverschrijdingen die meetellen in ons oordeel

Controle begrotingsrechtmatigheid

Naast de controle op de rechtmatige totstandkoming van de baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening 2022, hebben wij de begrotingsrechtmatigheid gecontroleerd. Het begrotingscriterium is verder verfijnd en uitgewerkt in de Kadernota Rechtmatigheid van de Commissie BBV. Belangrijk hierbij is dat het overschrijden van de begroting altijd onrechtmatig is, maar niet in alle gevallen hoeft te worden meegewogen in het accountantsoordeel. In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet gekeken worden naar de lastenoverschrijdingen per programma.

Zoals blijkt uit het onderdeel ‘nadere analyse begrotingsrechtmatigheid’ van de jaarrekening 2022 is op verschillende onderdelen van het overzicht van lasten en baten een begrotingsoverschrijding op de lasten te constateren. Op basis van het BBV beoordelen wij de begrotingsrechtmatigheid op het niveau van de lasten per programma.

LASTENOVERSCHRIJDING PROGRAMMA	BEGROTINGSAFWIJING	ONRECHTMATIG	
		TELT NIET MEE IN OORDEEL	TELT WEL MEE IN OORDEEL
Programma Leefbaar en Veilig Dordrecht (totaal overschrijding lasten € 19.931.000)	Budgetoverschrijdingen die geheel of grotendeels worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten, in dit geval subsidieopbrengsten van het Rijk voor de uitvoering van de SiSa-regeling A16 voor opvang ontheemden Oekraïne.	✓	
Programma Duurzaam en Innovatief Dordrecht (totaal overschrijding lasten van € 3.000)	Budgetoverschrijdingen die passen binnen het bestaande beleid. Niet ondubbelzinnig vastgesteld dat dit eerder aan de gemeenteraad had kunnen worden gemeld. Derhalve telt dit niet mee in onze oordeelsvorming. Tevens lager dan de rapporteringstolerantie van de gemeenteraad.	✓	
Algemene dekkingsmiddelen - overhead (totaal overschrijding lasten van € 154.000)	Budgetoverschrijdingen die passen binnen het bestaande beleid. Niet ondubbelzinnig vastgesteld dat dit eerder aan de gemeenteraad had kunnen worden gemeld. Derhalve telt dit niet mee in onze oordeelsvorming. Tevens lager dan de rapporteringstolerantie van de gemeenteraad.	✓	

Overschrijding op vijf kredieten voor € 88K

Twee investeringen zonder investeringskrediet toch rechtmatig

Onrechtmatigheid Europese aanbestedingen bedraagt € 4.788.525

Kredietoverschrijdingen

In het kader van de begrotingsrechtmatigheid hebben wij de lastenoverschrijdingen op investeringskredieten getoetst om vast te stellen of de gerealiseerde uitgaven binnen de door de gemeenteraad geautoriseerde begroting (investeringskredieten) zijn gebleven. Uit deze analyse blijkt dat voor vijf kredieten sprake is van een overschrijding van het budget:

- Programma Groen en Ruimtelijk Dordrecht - Groen € 3.500
- Programma Groen en Ruimtelijk Dordrecht - Openbare verlichting € 17.999
- Programma Groen en Ruimtelijk Dordrecht - Verkeersmeubilair en VRI's € 2.989
- Programma Samenwerkend en Verbindend Dordrecht - Griffie € 426
- Programma Lerend en Ondernemend Dordrecht - Droge- en natte bedrijven € 63.094

De totale overschrijding bedraagt € 88.008.

In de jaarrekening worden nog twee grotere overschrijdingen op investeringskredieten gepresenteerd:

- Programma Leefbaar en Veiligheid Dordrecht - Brandweer € 398.421
- Programma Bouwend en Bereikbaar Dordrecht - Exploitatie gemeentelijke eigdommen € 2.600.000

Voor beide investeringen zijn geen investeringskredieten aan de gemeenteraad ter goedkeuring voorgedragen. Dit is juist omdat de eerste post een investering betreft voor de Veiligheidsregio en deze investering wordt doorbelast en de tweede post betreft de inbreng vanuit een grondexploitatie.

Onrechtmatige contracten in het kader van Europese aanbestedingsrichtlijnen

Als onderdeel van onze rechtmatigheidscontrole controleren wij de naleving van de Europese aanbestedingsrichtlijnen. Deze controle voeren wij uit aan de hand van een inkoopanalyse die wordt opgesteld door de ambtelijke organisatie. Wij voeren onze controle uit in overeenstemming met de hiertoe opgestelde notitie van de Sectorcommissie Decentrale Overheden (SDO) van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA).

Op basis van de uitgevoerde controle hebben we vastgesteld dat acht contracten ten onrechte niet Europees zijn aanbesteed. De totale besteding op deze contracten in 2022, en als gevolg hiervan te rapporteren onrechtmatigheid, bedraagt € 4.788.525. Contracten zijn in voorgaande jaren afgesloten.

Wij voeren tevens een steekproef uit op contracten onder de Europese aanbestedingsgrens, omdat het risico bestaat dat de contractwaarde hiervan wel boven de grens ligt. Uit deze steekproef hebben we geen bevindingen geconstateerd.

Bijlagen

- A [Onze controle](#)
- B [Bevindingen SiSa-bijlagen](#)

A. Onze controle

Doel en object van de controle

Doel en object van de controle

Het doel van de controle is het geven van een onafhankelijk oordeel of de financiële overzichten van de gemeente Dordrecht, in alle van materieel belang zijnde opzichten, zijn opgesteld in overeenstemming met het BBV.

Opdracht

Opdracht

Wij hebben de jaarrekening gecontroleerd conform de Nederlandse controlestandaarden en de met u gemaakte afspraken in de opdrachtbevestiging voor boekjaar 2022. Tevens beoordeelden wij de verenigbaarheid van de andere informatie, inclusief de overige gegevens en het bestuursverslag met de jaarrekening en of deze geen materiële afwijkingen bevatten op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins. Voor een accountantscontrole gelden inherente beperkingen, die zijn uiteengezet in de opdrachtbevestiging. Voor een uitgebreide beschrijving van onze aanpak verwijzen wij daarom kortheidshalve naar onze opdrachtbevestiging.

Materialiteit

Materialiteit

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel. Bij onze controlewerkzaamheden hebben wij als uitgangspunt de door de raad vastgestelde toleranties gehanteerd. De raad heeft ons daarbij opgedragen om bij onze oordeelsvorming en rapportering uit te gaan van de hierna vermelde goedkeurings- en rapporteringstolerantie. Op basis van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (BADO) en onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 7.252.000. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn. Wij zijn met u overeengekomen dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 275.000 rapporteren, alsmede afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn. Onze controle richt zich tevens op de getrouwheid en rechtmatigheid van de informatie in de WNT-verantwoording en de SiSa-bijlage van de jaarrekening. Voor de WNT en SiSa gelden specifiek voorgeschreven rapporteringstoleranties die veelal lager zijn dan uw rapporteringstolerantie. Wij passen deze voorgeschreven WNT- en SiSa-toleranties eveneens op correcte wijze toe.

Onafhankelijkheid

Onafhankelijkheid

Nederlands recht en overige beroepsregels, zoals de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO), vereisen dat wij onafhankelijk zijn ten opzichte van onze controlecliënten. Wij zijn van mening dat door ons is voldaan aan deze eisen. Wij hebben de overige dienstverlening naast de controle van de jaarrekening beoordeeld aan de hand van onze beroepsregels en hebben geconcludeerd dat het type dienstverlening en de vergoeding onze onafhankelijkheid niet beïnvloeden. Wij zijn onafhankelijk van de gemeente zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Controleaanpak

Controleaanpak

Wij hebben de jaarrekening gecontroleerd conform de Nederlandse controlestandaarden en de met u gemaakte afspraken in de opdrachtbevestiging opgenomen. Tevens beoordeelden wij de verenigbaarheid van de andere informatie, inclusief de overige gegevens en het jaarverslag met de jaarrekening en of deze geen materiële afwijkingen bevatten op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins. Voor een accountantscontrole gelden inherente beperkingen, die zijn uiteengezet in de opdrachtbevestiging.

Onze controleaanpak is gebaseerd op een systeemgerichte en risicogerichte benadering, waarbij rekening wordt gehouden met de opzet, het bestaan en de werking van de aanwezige administratieve organisatie en de daarin opgenomen beheersingssystemen. Deze aanpak gaat uit van een risicoanalyse op transactiestromen, zoals inkoopactiviteiten en personeelszaken. Daarnaast worden bedrijfsrisico's beoordeeld die voortvloeien uit de strategie en operaties van de gemeente. In de risicoanalyse hebben wij beoordeeld in hoeverre de onderkende risico's van invloed kunnen zijn op de jaarrekening.

De risico's met een hoge waarschijnlijkheid van het zich voordoen en mogelijk materiële impact hebben in onze controle meer aandacht gehad. Deze risico's betreffen:

- ▶ Management override van controls (frauderisico).
- ▶ Onjuiste waardering van bouwgronden in exploitatie (materiële post met verschillende schattingselementen); en
- ▶ Het mogelijk ten onrechte ten laste van de gemeente brengen van kosten (beperkingen in de functiescheidingen in het proces van factuurcontrole)

Strekking van de controleverklaring

Aangezien de jaarrekening 2022 van de gemeente Dordrecht aan de daaraan te stellen eisen voldoet, zijn wij voornemens een goedkeurende controleverklaring te verstrekken bij deze jaarrekening wat betreft de getrouwheid. Ten aanzien van de rechtmatigheid zijn wij voornemens een controleverklaring met beperking te verstrekken.

Continuïteit

De waarderingen in de jaarrekening van de gemeente Dordrecht zijn gebaseerd op de veronderstelling dat de gemeente als geheel in continuïteit zal worden voortgezet. De inschatting of een duurzame voorzetting mogelijk is, inclusief de eventueel in de jaarrekening op te nemen toelichting, is de wettelijke verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders. Als accountant beoordelen wij de aanvaardbaarheid van de door het college van burgemeester en wethouders ingeschatte mogelijkheden tot een duurzame voortzetting. Wij vinden deze inschatting aanvaardbaar. In onze controleverklaring hebben wij gerapporteerd over onze controleaanpak ten aanzien van het vermogen van de gemeente Dordrecht om risico's vanuit de reguliere bedrijfsvoering financieel op te vangen.

Strekking van de controleverklaring

Continuïteit

Het jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening en bevat geen materiële afwijkingen

De grondslagen van de jaarrekening 2022 zijn aanvaardbaar

Geautomatiseerde gegevensverwerking

De jaarstukken 2022 van uw gemeente bestaan uit:

- ▶ het jaarverslag 2022 (programmaverantwoording en verplichte paragrafen);
- ▶ de jaarrekening 2022 (balans met toelichting, overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting inclusief SiSa-bijlage en taakvelden).

In het onderdeel ‘programmaverantwoording’ van het jaarverslag dient informatie opgenomen te worden over: wat hebben we gedaan, wat hebben we bereikt en wat heeft het gekost? De programmaverantwoording vormt samen met de verplicht voorgeschreven paragrafen (zoals weerstandsvermogen, bedrijfsvoering, etc.) het jaarverslag. Beide onderdelen vallen niet (expliciet) onder de controle van de jaarrekening. Het primaire object van de accountantscontrole (op grond van artikel 213 van de Gemeentewet) is de jaarrekening (de balans met toelichting en het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting). De inhoud van het jaarverslag (programmaverantwoording en paragrafen) hebben wij getoetst. Bij onze controle hebben wij geen materiële afwijkingen tussen het jaarverslag en de jaarrekening geconstateerd. Het jaarverslag en de jaarrekening zijn met elkaar verenigbaar.

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van uw gemeente zijn uiteengezet in de grondslagen van de jaarrekening 2022. In 2022 zijn er geen wijzigingen geweest in toegepaste verslaggevingsgrondslagen die een aanzienlijke invloed hebben op de baten en lasten of de financiële positie van uw gemeente. Significante verslaggevingsgrondslagen en toepassing hiervan zijn belangrijk voor de presentatie van de financiële positie van uw gemeente en de baten en lasten in de jaarrekening. Daarnaast vereisen zij van het college en het management dat zij een oordeel vormen ten aanzien van soms moeilijke, subjectieve en complexe posities vaak vanwege de noodzaak om inschattingen te moeten maken over het effect van zaken die inherent onzeker zijn. Wij hebben het door het college en het management toegepaste proces met betrekking tot significante verslaggevingsaspecten geëvalueerd en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd.

Geautomatiseerde gegevensverwerking

De accountant dient op basis van artikel 2:393, lid 4 BW, melding te maken van zijn bevindingen met betrekking tot de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking. Tijdens de interim-controle hebben wij ook relevante processen met betrekking tot de geautomatiseerde gegevensverwerking getoetst. Voor onze bevindingen verwijzen wij naar onze boardletter 2022. Bij de interim-controle 2023 zullen wij de opvolging beoordelen. Wij hebben de automatiseringsorganisatie van de organisatie uitsluitend in het kader van de jaarrekeningcontrole beoordeeld.

Fraude en non-compliance

Onze controle is niet specifiek gericht op het ontdekken van fraude. Bij de planning voor de jaarrekeningcontrole, houden wij rekening met het risico dat de jaarrekening als gevolg van fraude en onregelmatigheden onjuistheden van materieel belang zou kunnen bevatten. Daarnaast hebben wij beoordeeld in hoeverre sprake kan zijn van een risico omtrent corruptie. Eén van de door ons uitgevoerde maatregelen is het bespreken van de mogelijke frauderisico's en mogelijke fraudesituaties op verschillende niveaus binnen de organisatie. Hiertoe hebben wij de mogelijke frauderisico's en de mogelijke fraudesituaties besproken met de verantwoordelijke functionarissen binnen de ambtelijke organisatie en de verantwoordelijke wethouder. Deze besprekingen en onze controlewerkzaamheden hebben geen aanwijzingen voor materiële fraude opgeleverd.

Bij de beoordeling van het risico omtrent corruptie hebben wij gekeken naar klantspecifieke omstandigheden zoals de geografische plaats van de activiteiten, hebben we gekeken naar de sectoren waar corruptie meer dan gemiddeld voorkomt en hebben we beoordeeld in hoeverre buitenlandse wetgeving als de UK Bribery Act en de US Foreign Corrupt Practices Act van invloed kunnen zijn.

Wij hebben aandacht besteed aan de compliance met de voor u van toepassing zijnde wet- en regelgeving en overige bepalingen voor zover wij die van belang achten in het kader van onze controle van de jaarrekening. Bij die werkzaamheden hebben wij geen materiële non-compliance geconstateerd.

B. Bevindingen SiSa-bijlagen

Inleiding

Bij de jaarrekening wordt als bijlage de SiSa-verantwoording toegevoegd. De gemeente Dordrecht heeft de rechtmatige totstandkoming van de SiSa-bijlage getoetst. Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit rapport over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die in 2022 in het kader van SiSa worden verantwoord. Per regeling is aangegeven of, en zo ja welke financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd. In onderstaande tabel zijn de te rapporteren bevindingen opgenomen. De tabel moet altijd worden opgenomen, ook als geen fouten of onzekerheden zijn geconstateerd. Indien dit het geval is worden de kolommen 'FOUT OF ONZEKERHEID', 'FINANCIËLE OMVANG IN €' en 'TOELICHTING FOUT/ONZEKERHEID' leeg gelaten.

Aangezien geen ongecorrigeerde fouten resteren in de SiSa-verantwoording van Dordrecht zijn in de hierna volgende tabellen geen bedragen gerapporteerd.

Strekking controleverklaring getrouwheid (jaarrekening)	GOEDKEUREND
Strekking controleverklaring rechtmatigheid (jaarrekening)	BEPERKING

NR.	SPECIFIEKE UITKERING OF OVERIG	FOUT OF ONZEKERHEID	FINANCIËLE OMVANG IN €	TOELICHTING FOUT/ONZEKERHEID
A13	Regeling specifieke uitkering naleving controle coronatoegangsbewijzen			
A16	Bekostigingsregeling opvang ontheemden Oekraïne	Fout	58.850	Te hoog opgevoerd normbedrag gerealiseerde plekken per dag (A16/08)
B2	Regeling specifieke uitkering gemeentelijke hulp aan gedupeerden kinderopvangtoeslagproblematiek	Onzekerheid	33.687	Registratie van startdatum is niet te controleren waardoor onbekend is of personen wel in 2022 zijn gestart.
C9	Specifieke uitkering woningbouwimpuls tranche 2			Indicator C9/05 ten onrechte niet ingevuld.
C25	Beleidsregeling subsidies Budget Investerings Ruimtelijke Kwaliteit (BIRK)			
C31	Regeling vaststelling regels verstrekken eenmalige specifieke uitkering aan gemeenten huisvesting kwetsbare doelgroepen			
C32	Regeling specifieke uitkering ventilatie in scholen			
C41B	Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw			
C43	Regeling reductie energiegebruik woningen			
C55	Aanpak energiearmoede			
C62	Regeling specifieke uitkering kwijtschelding gemeentelijke belastingen			
C75	Regiodeals 3e tranche			
C209	Meerjarige regeling specifieke uitkeringen voor huisvesting aandachtsgroepen (RHA 2022)			
D8	Specifieke uitkering Onderwijsachterstandenbeleid 2019-2022			
D10	Besluit Specifieke uitkering educatie			
D12	Regionale meld- en coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten 2020-2024			
D12A	Regionale maatregelen voortijdig schoolverlaten 2020-2024			

B. Bevindingen SiSa-bijlage

NR.	SPECIFIEKE UITKERING OF OVERIG	FOUT OF ONZEKERHEID	FINANCIËLE OMVANG IN €	TOELICHTING FOUT/ONZEKERHEID
D14	Middelen inhalen COVID-19 gerelateerde onderwijsvertragingen			
D19	Specifieke uitkering tijdelijke onderwijshuisvesting ontheemden			
D21	Specifieke uitkering impuls jongerencultuur			
E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaï			
E19	Regeling specifieke uitkering uitvoeringspilots Ruimtelijke Adaptatie tweede tranche			
E20	Regeling stimulering verkeersveiligheidsmaatregelen 2020-2021			
E53	Regeling specifieke uitkering Schone Lucht Akkoord			
E58	Tijdelijke regeling specifieke uitkering bodem overbruggingsjaar 2021			
E83	Tijdelijke regeling specifieke uitkering bodem 2022			
F1	Regeling aankoop woningen onder een hoogspanningsverbinding			
G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_ gemeentedeel 2021			
G2A	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_ totaal 2020	Fout	147.511	Onterecht verstrekte BUIG uitkeringen.
G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) _ gemeentedeel 2021			
G3A	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) _ totaal 2020			
G4	Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) _ gemeentedeel 2021			
G4A	Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) _ Totalen 2020			
G10	Wet inburgering 2021_ gemeentedeel 2022			
G12	Kwijtschelden publieke schulden SZW- domein hersteloperatie kinderopvangtoeslagaffaire_ gemeentedeel			
G12A	Kwijtschelden publieke schulden SZW-domein hersteloperatie kinderopvangtoeslagaffaire_ totalen			
G13	Regeling specifieke uitkering onderwijsroute			
H4	Specifieke uitkering Sport			
H7	Specifieke uitkering Geweld hoort nergens thuis			
H8	Specifieke uitkering voor lokale sportakkoorden en leefstijlinterventies 2021			
H12	Regeling specifieke uitkering lokale preventieakkoorden of preventieaanpakken			
H21	Specifieke uitkering cliëntondersteuning			
H22	Specifieke uitkering regionaal projectleider aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling 2022			
H25	Regeling Specifieke uitkering ijsbanen en zwembaden (ronde 3)			
L7B	IBP-VP gebiedsplan Zuidwestelijke Delta	Fout	25.000	Bedrag is ook al verantwoord in 2021.

Tozo

NR.	SPECIFIEKE UITKERING OF OVERIG	FOUT OF ONZEKERHEID	FINANCIËLE OMVANG IN €	TOELICHTING FOUT/ONZEKERHEID
G4	Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo)_gemeentedeel 2021	Fout		
G4	Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo)_gemeentedeel 2021	Onzekerheid		
G4	Tozo 1_fundamentele rechtmatigheidseisen	Fout		
G4	Tozo 1_fundamentele rechtmatigheidseisen	Onzekerheid		
G4	Tozo 1_belangrijke rechtmatigheidseisen	Fout		
G4	Tozo 1_belangrijke rechtmatigheidseisen	Onzekerheid		
G4	Tozo 2	Fout		
G4	Tozo 2	Onzekerheid		
G4	Tozo 3	Fout		
G4	Tozo 3	Onzekerheid		
G4	Tozo 4	Fout		
G4	Tozo 4	Onzekerheid		
G4	Tozo 5	Fout		
G4	Tozo 5	Onzekerheid		
G4	Kwijtschelding schulden Tozo in het kader van de hersteloperatie kinderopvangtoeslagaffaire - gederfde baten die voortvloeien uit kwijtschelden schulden levensonderhoud in jaar T	Fout		
G4	Kwijtschelding schulden Tozo in het kader van de hersteloperatie kinderopvangtoeslagaffaire - gederfde baten die voortvloeien uit kwijtschelden schulden levensonderhoud in jaar T	Onzekerheid		
G4	Kwijtschelding schulden Tozo in het kader van de hersteloperatie kinderopvangtoeslagaffaire - gederfde baten die voortvloeien uit kwijtschelden van achterstallige betalingen op kapitaalverstrekking in jaar T	Fout		
G4	Kwijtschelding schulden Tozo in het kader van de hersteloperatie kinderopvangtoeslagaffaire - gederfde baten die voortvloeien uit kwijtschelden van achterstallige betalingen op kapitaalverstrekking in jaar T	Onzekerheid		

Tozo (vervolg)

NR.	SPECIFIEKE UITKERING OF OVERIG	FOUT OF ONZEKERHEID	FINANCIËLE OMVANG IN €	TOELICHTING FOUT/ONZEKERHEID
G4A	Tozo 1_ geen identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet en geen identificatie DigiD in combinatie met BRP of Suwinet	Fout		
G4A	Tozo 1_ geen identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet en geen identificatie DigiD in combinatie met BRP of Suwinet	Onzekerheid		
G4A	Tozo 1_ geen identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet, maar wel identificatie DigiD in combinatie met BRP of Suwinet	Formele onrechtmatigheid		
G4A	Tozo 1_fundamentele rechtmatigheidseisen exclusief identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet	Fout		
G4A	Tozo 1_fundamentele rechtmatigheidseisen exclusief identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet	Onzekerheid		
G4A	Tozo 1_belangrijke rechtmatigheidseisen (toepassing artikel 21, lid 3 Besluit 17 april)	Fout		
G4A	Tozo 1_belangrijke rechtmatigheidseisen (toepassing artikel 21, lid 3 Besluit 17 april)	Onzekerheid		
G4A	Tozo 2_ geen identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet en geen identificatie DigiD in combinatie met BRP of Suwinet	Fout		
G4A	Tozo 2_ geen identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet en geen identificatie DigiD in combinatie met BRP of Suwinet	Onzekerheid		
G4A	Tozo 2_ geen identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet, maar wel identificatie DigiD in combinatie met BRP of Suwinet	Formele onrechtmatigheid		
G4A	Tozo 2, exclusief identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet	Fout		
G4A	Tozo 2, exclusief identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet	Onzekerheid		
G4A	Tozo 3_ geen identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet en geen identificatie DigiD in combinatie met BRP of Suwinet	Fout		
G4A	Tozo 3_ geen identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet en geen identificatie DigiD in combinatie met BRP of Suwinet	Onzekerheid		
G4A	Tozo 3_ geen identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet, maar wel identificatie DigiD in combinatie met BRP of Suwinet	Formele onrechtmatigheid		
G4A	Tozo 3, exclusief identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet	Fout		
G4A	Tozo 3, exclusief identificatie volgens artikel 17, lid 3 Participatiewet	Onzekerheid		
G4A	Omvang vorderingen levensonderhoud (jaar T) Tozo 1 (i.v.m. verstrekte voorschotten op Tozo-aanvragen levensonderhoud welke zijn ingediend vóór 22 april 2020)	Fout		
G4A	Omvang vorderingen levensonderhoud (jaar T) Tozo 1 (i.v.m. verstrekte voorschotten op Tozo-aanvragen levensonderhoud welke zijn ingediend vóór 22 april 2020)	Onzekerheid		

bdo.nl